

ISSN: 1999-5601 (Print) 2663-5836 (online)

Lark Journal

Available online at: <https://lark.uowasit.edu.iq>

*Corresponding author:

Lect. Aftan M. Sharqi

University of Anbar: College of
Education, Al-Qaim

Email:

Abonoor75@uoanbar.edu.iq

Keywords: Semitic languages,
Hebrew language,
morphological influences,
linguistic interaction, cultural
contact.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 21Apr 2025

Accepted 19Jun 2025

Available online 1 Jul 2025

The Arabic Morphological Influences on Hebrew: (A Descriptive and Analytical Study)

Abstract:

This research explores the morphological influences of the Arabic language on Hebrew within the broader context of Semitic languages, shedding light on the historical and linguistic relationship between them. The study examines the various aspects of influence and mutual interaction among Semitic languages, with a specific focus on the Arabic morphological system and its impact on nominal patterns and verb conjugations in Hebrew. The research also highlights the reciprocal influence between Arabic and its sister Semitic languages, investigating the extent to which other Semitic languages have impacted Hebrew. In the second chapter, a practical analysis is conducted on specific examples of Arabic morphological influences on Hebrew. The study analyzes samples of nominal patterns and verb forms that have been shaped under the influence of Arabic. The findings reveal that the Hebrew language has benefited from the Arabic morphological system in forming its modern structures, reflecting a deep linguistic intertwining resulting from historical cultural and social interactions.

© 2025 LARK, College of Art, Wasit University

DOI: <https://doi.org/10.31185/lark.4437>

م. عفتان مهاوش شرقي /جامعة الانبار: كلية التربية القائم

ملخص البحث

يتناول هذا البحث دراسة التأثيرات الصرفية للغة العربية على اللغة العبرية ضمن إطار اللغات السامية، مسلطاً الضوء على العلاقة التاريخية واللغوية بينهما. يستعرض البحث مظاهر التأثير والتأثر بين اللغات السامية، مع التركيز على النظام الصرفي للعربية ومدى تأثيره على الصيغ الاسمية وصيغ الأفعال في العبرية. كما يُبرز البحث التأثير المتبادل بين العربية وأشقائها من اللغات السامية، مع استقصاء مظاهر تأثير باقي اللغات السامية على اللغة العبرية.

في المبحث الثاني، يتم تقديم دراسة تطبيقية لبعض مظاهر تأثير الصرف العربي على العبرية، حيث يتم تحليل نماذج من الصيغ الاسمية وصيغ الأفعال المتأثرة باللغة العربية. تظهر النتائج أن اللغة العبرية استفادت من النظام الصرفي العربي في تشكيل صيغها الحديثة، مما يعكس عمق التداخل اللغوي بينهما نتيجة التفاعل الثقافي والاجتماعي عبر التاريخ.

الكلمات الافتتاحية: اللغات السامية، اللغة العبرية، التأثيرات الصرفية، التداخل اللغوي، الاحتكاك الثقافي.

تقديم المحقق
مחקر זה עוסק בבחינת ההשפעות המורפולוגיות של השפה הערבית על השפה העברית במסגרת השפות השמיות, תוך הדגשת הקשר ההיסטורי והלשוני ביניהן. המחקר סוקר את צורות ההשפעה וההתקבלות ההדדית בין השפות השמיות, תוך התמקדות במערכת המורפולוגית של הערבית ומידת השפעתה על צורות השם וצורות הפועל בעברית. כמו כן, המחקר מדגיש את ההשפעה ההדדית בין הערבית לשפות השמיות האחרות, תוך חקירת גילויי השפעתן של שאר השפות השמיות על השפה העברית. בסעיף השני מוצגת בחינה יישומית של כמה מגילויי ההשפעה המורפולוגית הערבית על העברית, כאשר מנותחים מודלים של צורות שם וצורות פועל שהושפעו מהשפה הערבית. התוצאות מראות כי השפה העברית הפיקה תועלת מהמערכת המורפולוגית הערבית בעיצוב צורותיה המודרניות, דבר המשקף את עומק ההתערבות הלשונית ביניהן כתוצאה מהאינטראקציה התרבותית והחברתית לאורך ההיסטוריה. **מילות מפתח:** שפות שמיות, השפה העברית, השפעות מורפולוגיות, התערבות לשונית, חיכוך תרבותי. **בעיית המחקר:** למרות העצמאות היחסית של כל אחת מהשפה הערבית והשפה העברית, האינטראקציה הגיאוגרפית והתרבותית בין החברות הדוברות בהן הובילה לצמיחת השפעות מורפולוגיות הדדיות. הבעיה הבסיסית טמונה בהבנת היקף השפעת המורפולוגיה הערבית על מבנה השפה העברית, וכיצד

האחרונה קלטה השפעה זו במסגרת המערכת הלשונית שלה. כמו כן, המחקר מעלה שאלה משנית בנוגע לתפקידן של שאר השפות השמיות בעיצוב המערכת המורפולוגית של השפה העברית. בנוסף, אחת מבעיות המחקר היא שהקצאת משמעות ספציפית למילים מסוימות בערבית והכללתן בשפה העברית, או להיפך, אינה יכולה להיחשב כהוכחה חותכת לזיהוי השפה המשפיעה, כפי שטענו חלק מהחוקרים.

מטרות המחקר:

הבהרת המושג מורפולוגיה בשפה הערבית והעברית וזיהוי נקודות הדמיון והשוני ביניהן. בחינת ההשפעות המורפולוגיות של השפה הערבית על השפה העברית בפרט ועל השפות השמיות בכלל. הצגת מחקר יישומי המאיר מודלים ספציפיים של השפעה מורפולוגית ערבית על העברית.

מבוא:

השפה היא בסיס יצירת הרעיונות, ומעידה על סגנון החשיבה של הפרט, והדבר מתרחב לחברה עצמה, שכן אנו מוצאים אותה כבסיס שעליו נבנית הזהות החברתית ואף הזהות האישית. השפה מושפעת מאירועי ההיסטוריה ומהפעילויות האנושיות בכללותן, ואירועים אלה אינם חולפים מבלי להותיר חותם עליה, בין אם ביצירת מילה חדשה, שאילת מילה משפה זרה או יצירת משמעות חדשה. במחקר זה ננסה להתחקות אחר גילויי ההשפעה וההתקבלות ההדדית בין שתי שפות אלה, בין אם ההשפעה וההתקבלות חיוביות או שליליות, תוך התמקדות בהשפעות המורפולוגיות של השפה הערבית על השפה העברית.

לאורך ההיסטוריה, שתי שפות אלה לא ידעו מאבק אמיתי, אלא היחסים ביניהן היו טבעיים מאוד, והן התקיימו זו לצד זו בעריסת הצמיחה הראשונית; חצי האי ערב, לפני האיסלאם ואחריו, שכן היהודים חיו באזור זה כחלק ממרקם החברה הערבית ולאחר מכן החברה המוסלמית.

חלוקת המחקר:

מחקר זה יחולק לשני סעיפים:

הסעיף הראשון: השפעה והתקבלות הדדית בין השפות השמיות.

מבוא וחלוקה

השפעת השפה הערבית על השפה העברית.

השפעת שאר השפות השמיות על השפה העברית.

הסעיף השני: מחקר יישומי של כמה מגילויי השפעת המורפולוגיה הערבית על העברית.

מורפולוגיה - הגדרה לשונית ומונחית בערבית ובעברית.

השפעת המורפולוגיה הערבית על העברית.

הסעיף הראשון - השפעה והתקבלות הדדית בין השפות השמיות:

מבוא וחלוקה: אחד הנושאים החשובים שיש לדון בהם ביחס לשפות השמיות הוא סוגיית ההשפעה ההדדית ביניהן. מאז העת העתיקה ועד היום מתרחש שינוי מתמיד בהתאם לגורמי ההשפעה שחלו עליהן לאורך הדורות.

השפה עוברת בין אנשים כענפי ידע אחרים, שכן ידע אינו נחלת אדם אחד בלבד, ואין אומה שהשתלטה על מדע ולא שיתפה בה אומה אחרת; משום שהמורשת האנושית היא תוצר של קבוצה גדולה של אומות, שלא היו שוות במזלן ובמה שתרומתן העניקה למדע (السامرائي، 1983 מ: 164).

רוב החוקרים מייחסים את ההשפעה וההתקבלות ההדדית בין השפות לגורם של "מגע תרבותי", אשר השפעתו ניכרת בהתנהגות הפרטים, בתפוקתם האינטלקטואלית ובאמונותיהם. תנאי להתרחשותו הוא קשר ישיר בין שתי תרבויות או יותר, שכן אין חברה יכולה לשאול את מרכיביה התרבותיים מחברה אחרת ללא מגע עמה (عبدالمطلب، 2017 מ: 74).

בתהליך ההשפעה וההתקבלות ההדדית, נדרש שאחד הצדדים במגע החזיק בעבר בעמדת השפעה בשתי תרבויות בנות זמנו, ולרוב התרבות המיובאת חזקה יותר בהשפעתה מהתרבות המקומית; משום שהיא מלווה בעליונות תרבותית ובמקרים מסוימים גם בעליונות צבאית (Naftali and Rafael TALMON, 1994).

שפות דומיננטיות יכולות להשפיע באופן ברור על שפות חלשות יותר, בין אם באמצעות רוב אתני, שליטה תרבותית, כלכלית או צבאית של עם אחד על עם אחר (الطائي، 2013 מ: 272). דוגמה טובה לכך היא ההגמוניה של המחשבה המערבית האירופית על התרבות הערבית, אשר לוותה בכוח מדעי, טכנולוגי וצבאי בו-זמנית, וניסתה להפוך למציאות עולמית שנכפתה על הערבים (عبدالمطلب، 2017 מ: 74).

נחשבות השפות הערבית והעברית לשתי השפות השמיות הקרובות ביותר זו לזו, ומשתפות תכונות מבניות רבות, במיוחד בתחום הצורני. שתי השפות מבוססות על מערכת השורש התלת-עיצורי כבסיס ליצירת מילים, דבר שמבליט את הקרבה הצורנית ביניהן. קרבה זו והאינטראקציה התרבותית וההיסטורית ביניהן הובילו להשפעות צורניות הדדיות, כאשר לערבית היה תפקיד מרכזי בעיצוב תבניות צורניות מסוימות בעברית, במיוחד בתקופות של דו-קיום ומגע תרבותי בימי הביניים.

מחקרים מצביעים על כך שההשפעה הצורנית של הערבית על העברית ניכרת במספר תחומים, ביניהם אימוץ תבניות גזירה ערביות ביצירת מילים בעברית, שימוש בדפוסי תחיליות וסופיות דומים, וכן קליטת דגמים נטייתיים מסוימים. יהודה אבן קורייש, במאה התשיעית לספירה, הבחין בדמיון הרב בין השורשים והתבניות בשתי השפות, וציין כי מילים רבות בעברית מקבילות למילים בערבית הן מבחינת השורש והן מבחינת המבנה הצורני, דבר המצביע על השפעת הערבית על התפתחות הצורן העברי (ابن قريش, 2021, ص 45).

בהקשר זה, מחקר עדכני מראה כי המודעות הצורנית ממלאת תפקיד חשוב ברכישת הכתיבה הן בערבית והן בעברית, אם כי קיימים הבדלים בדרגת ההשפעה. בעוד הערבית מסתמכת במידה רבה על התאמה פונטית בהגיית המילים, העברית מתבססת על ידע צורני לקביעת האיות הנכון, דבר המעיד על כך שמבנים צורניים ערביים השפיעו על פיתוח אסטרטגיות האיות בעברית (Shalhoub-Awwad & Cohen-Mimran, 2024. P 160).

יתרה מזאת, מחקרים השוואתיים מראים דמיון רב בין שתי השפות בשימוש בסופיות צורניות כגון צורות הרבים וההקטנה, דבר שמשקף את ההשפעה ההדדית ביניהן. מחקר מסוים אף הגיע למסקנה כי דמיון זה תורם ל"חיסכון לשוני", שבו נעשה שימוש במבנים צורניים מקוצרים ויעילים בשתי השפות (الطائي, 2021, ص 272).

מן הצד השני, מצביעים מחקרים מסוימים על כך שהשפעתה הצורנית של הערבית על העברית אינה מוגבלת למבנה הלשוני בלבד, אלא משתרעת גם להשפעה תרבותית וחברתית, כאשר הערבית תרמה להעשרת אוצר המילים והמבנים התחביריים בעברית, במיוחד בתחומי הדת והספרות (العبيدي, 2022, ص 11).

על סמך האמור לעיל, שואף מחקר זה לחקור את ההשפעות הצורניות של השפה הערבית על השפה העברית, באמצעות ניתוח מבנים צורניים משותפים, חקר תבניות ודגמים מושפעים, תוך התמקדות בתקופות היסטוריות שהתאפיינו באינטראקציה לשונית נרחבת בין שתי השפות. הדבר יתבצע באמצעות ניתוח טקסטים נבחרים, השוואת מבנים צורניים, והסתייעות במחקרים קודמים בתחום זה.

1- השפעת השפה הערבית על השפה העברית

באשר להשפעתה בקרב משפחת השפות השמיות, אנו מוצאים שהעברית היא השפה שהושפעה ממנה יותר מכל אחיותיה. היא הפכה את הערבית למקור לסגירת הפערים שעמדו בפניה בדרישות רבות של החיים המודרניים, ונחשבת לאחת השפות השמיות החיות הקרובות אליה ביותר (الشامي, 1992 מ: 73).

העברית לא התאימה להבעת מושגי הרנסנס המודרני, אלא הייתה שפה כמעט מתה ולא בשימוש בקרב יהודי ימי הביניים (عبدالصمد، 1992 מ: 20). לכן, השפעת הערבית עליה הייתה ברורה בימי הביניים, והתקופה האנדלוסית נחשבת לאחת התקופות הבולטות ביותר שבהן ניכרו גילויי השפעת הערבית על העברית. בהקשר זה, כתב ד'זראלי על התרבות האסלאמית באנדלוסיה ברומן שלו "קונינגסבי": "באותה תרבות שאין לה אח ורע, העניקו בני ישמעאל לבני ישראל זכויות ופריבילגיות שוות במהלך אותם דורות זהב, היה קשה להבחין בין חסידי משה לחסידי מוחמד. שניהם בנו ארמונות, גנים ומזרקות. איישו את התפקידים הגבוהים ביותר והתחרו זה בזה באוניברסיטאות המפורסמות" (Kramer, 1996, p6).

גילויי ההשפעה הערבית ניכרים בתחומים רבים, ביניהם: ספרים שנכתבו בדקדוק, רטוריקה ומשקל השירה, חוברו בהשראת חיבורים ערביים (الجريري، 2006 מ: 352). היהודים לא חיברו ספרי דקדוק לשפתם אלא לאחר שלמדו אצל הערבים, וגדלו בחסות התרבות האסלאמית עד שהצליחו להבין את המדעים הערביים לסוגיהם. אנו מוצאים שסעיד בן יוסף אל-פיומי, שהיה הדקדקן הראשון אצל היהודים, חיבר את ספרו "אל-מג'מוע" ולאחר מכן את ספריו "השפה העברית" ו"הרהיטות" בהשראת כללי הדקדוק הערבי. וכמוהו, מנחם בן סרוק, דונש בן לברט, יהודה בן דוד ויונה אבן ג'נאח אל-קורטובי ואחרים, חיברו את חיבוריהם בשפה הערבית, וכולם הלכו בדרכם של הדקדקנים הערבים, ובמיוחד סיבוייה. המעיין בספריו של אבן ג'נאח, "אל-אוסול" ו"אל-למע", מוצא את חסדם של הערבים על היהודים (كمال، 1963 מ: 53-54), שכן השפעת המגע של היהודים עם הערבים הייתה עמוקה בשפתם, והם אימצו את הערבית כשפה לדיבור, בעוד שהעברית שלהם הצטמצמה לשימוש בכתיבה דתית מיוחדת (أحمد، 2012 מ: 6).

השירה העברית התפתחה בהתאם לעמוד השירה הערבית, משקליה ומטרותיה. כאשר המשוררים מצאו את עצמם מול מושגים ומשמעויות מגוונות שהלקסיקון העברי לא הצליח לציין אותם, הם נאלצו להכניס משמעויות חדשות למילים העבריות, ובכך רכשה העברית משמעויות שלא היו לה קודם לכן (عبدالصمد، 1992: 41). זאת הדגיש חלוץ ההתפתחות והחידוש, דונש בן לברט, כי שני מקורות ההתפתחות והחידוש בשירה העברית הם: הספרים היהודיים הקדושים כגון ספרי התנ"ך והמשנה, והספרים הערביים על מדעיהם וסוגיהם השונים (YONAI, Joseph, 1992). אם השפעת הערבית על העברית בתקופת ימי הביניים באמנויות הספרות הערבית ובפילוסופיה הערבית-אסלאמית מעידה על דבר, הרי זה מעיד שהיהודים היו חלק בלתי נפרד ממרקם החברה הערבית שבה חיו, ומעיד גם על

תחושת הביטחון שחוו מצד הערבים, וזה דחף אותם להכיר את התוצר האינטלקטואלי של התרבות הערבית (طاهر، 1992מ: 85-86).

2. השפעת שאר השפות השמיות על השפה העברית

באשר לשפה האכדית, היא השפה השמית העתיקה ביותר שהכירו היהודים דרך הבבלים או דרך השפה הארמית. הבבלים היו הראשונים שהשפיעו על היהודים לאחר שממלכת בבל בתקופת חמורבי הטילה את שלטונה על החלק הצפון-מזרחי של הסהר הפורה. השפה האכדית לא הייתה זרה לעברים בכנען; לכן ההשפעה ביניהן הפכה הדדית. מה שלקחה העברית המקראית מאוצר המילים האכדי, כגון: שמות מקומות, אלים, מלכים, שרים, כלים, צמחים, בעלי חיים וכדומה, כ-350 מילים אכדיות, שאי אפשר להבין את משמעותן אלא באמצעות השפה האכדית (نايف، 1998מ: 29).

השפה העברית הושפעה מאחותה הארמית, וההשפעה עליה נמשכה לאורך תקופותיה, שכן היהודים הפכו את הארמית לשפה לדיבור יומיומי, והעברית נותרה שפת הספר. השפעתה הגיעה לכתבים דתיים כגון פרקי ספר דניאל ועזרא (إبراهيم، 2012: 69), ומגילות ים המלח שנכתבו בארמית. הארמית הפכה לשפה הרשמית בתלמוד, ושלטונה החל בסהר הפורה מהמאה החמישית לפני הספירה לאחר תבוסת הממלכה האשורית (اللامى، 2012מ: 69).
 השפעת הארמית עליה גברה לאחר חורבן ממלכת ארם, וזאת תמך רבי סעדיה גאון בספרו "האגרון", וכן תמך בכך טור סיני שטען שהעברית לא הייתה שפת חיים בימי גלות בבל. כאשר חדלו בתי הספר התורניים ללמד תורה בפלסטין ועברו לבבל, תם קיומה של השפה העברית מול השפעת השפה הארמית (إبراهيم، 2012، 70).

באשר להשפעת השפה הסורית על אחותה הערבית, אנו רואים אותה בבירור אצל המלומד אבן אל-עברי, שהעביר לסורית רבים מנפלאות הספרות הערבית (يعقوب الثالث، 1969מ: 12). אחת מהשפעות הערבית עליה היא שהסורים עיצבו את הדקדוק שלהם על פי הדקדוק הערבי; משום שהוא קרוב יותר לדקדוק היווני לשפתם. כמו כן, במאה השנים-עשרה ואילך הם שיקפו את תוכניות הלימודים של בתי הספר המפורסמים בבצרה ובכופה, ואבן אל-עברי חיבר את ספרו הדקדוקי "ספר הקרניים" בהשראת ספרו של זמחשרי "אל-מפצל" (Hannah AMIT-KOCHAVI, 1996).

השפעת השפה הסורית הצטמצמה מול היורשת הצעירה של השפות והמורשת השמית לאחר הכיבושים האסלאמיים. הסורית נותרה שפה ספרותית חיה עד המאה הארבע-עשרה, ושפה לטקסים דתיים בכנסיות

הסוריות המזרחיות והמערביות. עד היום היא עדיין שפה מדוברת בצורות השונות מאוד ממקורה העתיק בכמה כפרים סוריים (סמיר עבד, 2012מ: 25).

הדבר תקף לגבי כל ענפי השפה הארמית. חולשה פשתה בה, ורוב הערים עזבו אותה עם חלוף הזמן, והיא הסתגרה בכפרים ובהרים עם התמזגותה בשפה הערבית. היא לא מצאה לה מקלט מלבד כנסיות ובתי ספר עדתיים, ואלמלא הייתה שפה טקסית לחמש עדות מזרחיות, הייתה נכחדת מן העולם (גבראיל, 2014מ: 22). לאחר התפשטותה המהירה והרחבה של השפה הארמית, אנו מוצאים שהיא נעלמה בחיק השפה הערבית שתפסה את מקומה במהלך הכיבושים הערביים-אסלאמיים ולאחריהם.

הסעיף השני: השפעת המורפולוגיה הערבית על השפה העברית

1. מורפולוגיה - הגדרה לשונית ומונחית בערבית ובעברית: בקרב הלשונאים הקדומים והמודרניים רווח השימוש בשני מונחים המתייחסים למדע החוקר את מבנה המילה: תצריף (הטיה) וצֶרֶף (מורפולוגיה).

ראשית, בערבית:

א. צֶרֶף (סֶרֶף) בלשון: מקור הפועל המשולש "צֶרֶף" (הטה, ניהל). אומרים: "צֶרֶף פלוני אל-אמר תִּצְרִיפֵנּוּ" - ניהל פלוני את העניין והכווין אותו. אמר אללה: "وَلَقَدْ صَرَفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ" (سورة الكهف، الآية 54). ואמר גם: "وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ" (سورة البقرة، الآية 164). أما "א-צֶרֶף" בלשון הוא מקור הפועל "צֶרֶף", והכינוי כאן הוא בשם המקור, והוא במובן של שינוי מפנים לפנים, או ממצב למצב. שורשי מילה זו הופיעו בקוראן שלוש פעמים במשמעות של שינוי והמרה, כגון דברי אללה: "فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ" (سورة يوسف، الآية 34). ודבריו גם: "فَمَا يَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا" (سورة الفرقان، الآية 19). כמו כן, שורשי מילה זו הופיעו במילוני השפה הערבית במשמעויות שונות ומגוונות, שכולן מציירות שינוי, המרה ומעבר ממצב למצב. "א-צֶרֶף" הוא החזרת דבר מפניו, אומרים: "צֶרֶפְהוּ יִצְרְפוּהוּ צֶרֶפֶן פֶּאֶנְצֶרֶף" - החזירו, והוא חזר. "א-צֶרֶף" הוא שהפועל השני משנה את משמעות הפועל הראשון. "א-צֶרֶף" הוא תחבולה. "צֶרֶף א-דֶהֶר" הוא אירועיו וצרותיו; משום שהוא משנה את הדברים מפניהם. "א-צֶרֶף" הוא מכירת זהב בכסף, וזהו מאותו עניין; משום שמשנים בו ממהות למהות. "צֶרֶף אל-כְּלֶמָה" הוא הוספת תנווין ויידוע (ابن منظور، 1414ה: 2434).

ב. צֶרֶף (סֶרֶף) במונח: יש לו שתי משמעויות:

האחת: מעשית, כלומר הפיכת שורש אחד לצורות שונות עבור משמעויות רצויות שאינן מתרחשות אלא באמצעותן, כגון הפיכת מקור לשם פועל, שם פעול, שם תואר השוואתי, שמות זמן ומקום, רבים, הקטנה ושם כלי.

השנייה: מדעית, והיא מדע העוסק בעקרונות שבאמצעותם מכירים את מצבי מבנה המילה שאינם הטיה או בניין (الحديثي, 2003: 19).

המשמעות הראשונה מצביעה על תצריף (הטיה); משום שהיא קשורה לריבוי תנועות הבניינים, גזירתם והפעולה בהם. המשמעות השנייה מצביעה על צֶרֶף (מורפולוגיה); משום שהיא קשורה לעקרונות הכלליים שעליהם נבנית הכרת מצבי המילים הבודדות. ראוי לציין שהקדמונים לא הבחינו ביניהם והשתמשו בהם במשמעות אחת, אף על פי שתצריף (הטיה) מקיף יותר מצֶרֶף (מורפולוגיה). שנית, בעברית:

א. לשון: במילוני השפה העברית מופיע המונח "מורפולוגיה", שהוא מונח מעוברת ופירושו: תורת הצורות והמבנה במדעי הטבע ובבלשנות; המורפולוגיה של צמחים ובעלי-חיים. מורפולוגיה של הקרקע. מורפולוגיה של הלשון (אבן-שושן, כרך 3, עמ' 1269).

ב. מונח: הוא המדע העוסק במילים: בניית המילים והיחסים בין מרכיבי המילה. כל שפה טבעית מכילה מילים, ולכל שפה טבעית יש מילים בעלות מבנה פנימי (אירנה בוטוויניק וגלית אדם, 2012: עמ' 9).

השפעת מורפולוגיית השפה הערבית על צורות השם בעברית:

השפה העברית נודעה בקיומם של שבעה בנייני פועל יסודיים, אולם בניינים אלה לא הספיקו כאשר התרחבו תחומי השימוש בשפה זו. שבעת הבניינים הללו הופיעו בין פשוט למורכב, שלם וחלש, פעיל וסביל. כל אחד משבעת הבניינים הכיר הטיה שונה בין עבר, הווה, עתיד, שם פועל, שם פעול, מקורות ושם תואר. מכיוון שהיה צורך דחוף להשתמש בשפה העברית בתחומים שלא עסקו בהם בעבר, נאלצו הדקדקנים וחוקרי הלשון היהודים ליצור בניינים חדשים (יהושע בלאו, 1970: עמ' 17). מכאן, לא היה זה מפתיע שהשפה העברית הושפעה מהשפה הערבית מבחינה מורפולוגית באמצעות שימוש בסופיות רבות או (סיומת) האופייניות לערבית, ודוגמאות לכך: שימוש בסופית (־ן):

דבר זה ניכר במילים רבות הן בעברית רשמית והן בעברית מדוברת. לדוגמה: חֶלֶסֶן: ח'לָצָאן (ערבית): גמור, סופי; דִּחְקָן: דחאקאן (ערבית): צחקן, מרבה לצחוק (מרעי, 2012: עמ' 181).

מבנים מורפולוגיים אלה נחשבים לחדשים בשפה העברית. העברית לא הסתפקה במילים שהועתקו מורפולוגית וסמנטית מהערבית, אלא אימצה את התבנית המורפולוגית הזו וטבעה ממנה מילים עבריות בעלות מבנה מורפולוגי שונה, כגון יצירת צורת פֶּעֶלָן מגזרים מסוימים, לדוגמה: סָפֵר: ספר - מנה, ונוצר ממנו סִפְרָן: ספרן; מהפועל דִּבֵּר: דיבר - שוחח, ונוצר ממנו דִּבְרָן: דברן, נואם, פטפטן; מהפועל דָּגַם: דגם - הציג דוגמה, ונוצר ממנו דוֹגְמָן: דוגמן; מהפועל קָרָא: קרא - קרא, דקלם, ונוצר ממנו קִרְיָן: קריין; מהפועל פִּטְפָּט: פטפט - הרבה לדבר, ונוצר ממנו פִּטְפָּטָן: פטפטן, מרבה לדבר; מהפועל שָׁמַר: שמר - שמר, הגן, ונוצר ממנו שְׁמָרָן: שמרן; מהפועל פִּיטָּ: פייט - כתב שירה דתית, ונוצר ממנו פִּיטָּן: פייטן.

הנו"ן הסופית כאן אינה חלק מהשורש של המילה, אלא נוספה כדי להעניק משמעות חדשה לפועל, שהפכה אותו לשם המתאר לרוב מקצוע (ברקלי, 2000: 16). מכאן עולה שהשפה העברית יצרה תבנית מורפולוגית זו לשם תואר לאחר שהעתיקה מילים מסוימות מהערבית והכניסה אותן לתבנית זו. עם הזמן, אימצה העברית תבנית זו תוך שימוש במילים משורשים עבריים. ההשערה הרווחת היא שתבנית זו החלה להופיע בשפה העברית בימי הביניים תחת השפעת השפה הערבית במהלך נוכחות היהודים עם המוסלמים הערבים באנדלוסיה (الشامي, 1978: 77). יתר על כן, ניתן לומר שתבנית זו קיימת בעוצמה בשפה הערבית בשמות כגון סִרְחָאן, עִפְתָּאן, קִרְצָאן, גִּ'רְעָאן, עִשְׂשָׂאן ועוד שמות ותארים רבים.

שימוש בתבנית פֶּעֶלָן: תבנית שם זו הופיעה בעברית של ימי הביניים תחת השפעת מקבילתה בשפה הערבית במילים כגון נָגַר, חָדַד, צִידָּ ועוד מילים ערביות. תבנית זו לא הייתה מוכרת בעברית הקדומה. דוגמאות לכך: המילה צִידָּ: צִידָּאד (ערבית): צייד, והיא מהפועל החלול ו"ו צָד: צאד - לכד; נָגַר: נָגַאר (ערבית): נגר, והיא מהפועל המתחיל בנו"ן נָגַר; המילה סָפַל: סִפְאָל (ערבית): סבל, והיא מהפועל השלם הפשוט סָבַל: סבל - נשא, סבל, התאזר בסבלנות; המילה פִּסָּל: פִּסְאָל (ערבית): פסל, והיא מהפועל פִּסָּל: פיסל; המילה שְׁמָשׁ: שְׁמָאס (ערבית): שמש, משרת, והיא מהפועל שְׁמָשׁ: שירת. תבנית זו מציינת בעלי מקצוע או העוסקים במקצועות אלה, והיא הופיעה בעברית, כפי שנאמר קודם, דרך השפה הערבית.

שימוש בתבנית הערבית פָּעִיל (פעיל): זוהי התבנית המציינת הגזמה או יכולת, ותבנית זו הופיעה במספר רב של מילים ערביות כדי לציין הגזמה, כגון רָחִים: רָחִים (ערבית): רחמן, מרחם מאוד, והיא צורת ההגזמה של שם הפועל רָאחַם: רחמן; קָעִיד: קָעִיד (ערבית): נכה, משותק, והיא צורת ההגזמה של שם הפועל קָאעַד: יושב. תבנית זו חדרה לשפה העברית דרך השפה הערבית בתקופה המודרנית (אבן-שושן, 1979: 1752):

דוגמאות לכך: המילה סָבִיל: סָבִיל (ערבית): סביל, נסבל, ומקורה בפועל סָבַל; המילה קָבִיל: קָבִיל (ערבית): קביל, מקובל, בעל כשירות, ומקורה בפועל קָבַל; המילה עָצִיר: עָצִיר (ערבית): עצור, בר מעצר, בר עצירה, ומקורה בפועל עָצַר; המילה נָשָׁבֵר: נָשָׁבֵר (ערבית): שביר, בר שבירה, ומקורה בפועל נָשַׁבַּר; המילה פָּרִיץ: פָּרִיץ (ערבית): פורץ, בר פריצה, ומקורה בפועל פָּרַץ.

העברית שאלה תבנית מורפולוגית זו המציינת הגזמה או ריבוי, שהייתה ייחודית לשפה הערבית. תבנית זו נחשבת לאחת מחמש תבניות שמיעה להגזמה. היא מציינת את משמעות שם הפועל בתוספת משמעות של הגזמה, ולכן היא נקראת תבניות הגזמה, והיא נבנית רק מפועל משולש (نعمه, 1980: 256).

שימוש בסופית (-יות): סופית זו מתווספת לשמות ערביים ליצירת שמות עצם או שמות תואר עבריים, כפי שקורה במילים כגון: אֶסְלִיּוֹת: אֶסְלִיּוֹת (ערבית): מקוריות, أصالة; מְבִסוּטִיּוֹת: מְבִסוּטִיּוֹת (ערבית): הנאות, שמחות (נצר, 2007: 110).

מכאן עולה כי האקדמיה ללשון העברית השתמשה במילים שמקורן ערבי ולאחר מכן הוסיפה להן סופית עברית כדי להעניק להן אופי עברי. זוהי אחת הדרכים ליצירת מילים בשפה העברית, הן מהשפה הערבית והן משאר השפות השמיות או משפות שונות בעולם. סגנון זה מעיד על דלותה של השפה העברית ועל הסתייעותה בשפות אחרות כדי להגדיל את אוצר המילים שלה ואת עושרה הלשוני.

השפעת מורפולוגיית הערבית על צורות הפועל בעברית: לשפה הערבית הייתה ההשפעה הגדולה ביותר בעיצוב בנייני הפועל בשפה העברית, ודבר זה התבטא בבירור ב:

שימוש בבניין שִׁפְעַל: בניין זה הגיע מהשפה הערבית, במיוחד מהניב המדובר, וכן מהארמית (רונית גדיש ותמר כץ, 2011: 69), בפעלים כגון שִׁקְלָב שמקורו קָלַב (قلب), שִׁנְקָל שמקורו נָקַל (نكل). בניין זה עבר לעברית בתקופה המודרנית בפעלים כגון: שִׁקְתָּב: כתב מחדש, ומקורו קָתַב: כתב (אבן-שושן, כרך 7: 2692); המילה שִׁעְתָּק: העתיק, ומקורו עָתַק: העביר, העתיק; המילה שִׁכְפָּל: שיכפל, ומקורו כָּפַל: הכפיל; המילה שִׁחְרַר: שחרר, שילח, ומקורו חָרַר: חרר, נקב; המילה שִׁעְבַּד: שיעבד, ומקורו עָבַד: עבד, עבד (רונית גדיש ותמר כץ: מתגלגלים עם המילים, שם).

יש חוקרים הסבורים שבניין זה קיים גם בשפה האכדית בנוסף לקיומו בשפה הערבית, ושהוא עבר משתייהן לשפה העברית. חוקרים אלה הביאו כדוגמה את הפועל האכדי (wasu) המקביל לפועל העברי (יָצָא) (ויינפלד, 2001: 44).

שימוש בהטיות ערביות בפעלים עבריים:

דבר זה ניכר בבירור בהטיית הפעלים העבריים באותה דרך שבה מוטים הפעלים בשפה הערבית, במיוחד בצורת ההווה הערבית, שבה תנועות אותיות ההווה הן פתחה גלויה. יש לציין שהפעלים בבניין הראשון של הפעלים העבריים, בניין קל, מוטים לרוב בחיריק. אולם הפעלים שהושפעו מההטיה הערבית, אותיות ההווה שלהם מוטות בפתח קצרה (פְתַח):

דוגמאות לכך: המילה יִדְרְכוּ במקום יִדְרְכוּ מהפועל דָּרַךְ; דרך, רמס; המילה יִדְבְּרוּ במקום יִדְבְּרוּ מהפועל דָּבַר; דיבר, שוחח; המילה יִטְבְּחוּ במקום יִטְבְּחוּ מהפועל טָבַח; טבח; המילה יִלְעָסוּ במקום יִלְעָסוּ מהפועל לָעַס; לעס (רוגני, 2006: 86).

למרות שהשאלה מורפולוגית זו היא חדשה ונעשה בה שימוש בשירה, היא מוכיחה את מידת מחסורה של השפה העברית במאפיינים מורפולוגיים רבים שאפיינו שפות שמיות אחרות. למרות זאת, ניתן לומר שמה שהעברית שאלה מהעברית או משאר השפות השמיות אולי היה מכנה משותף בין השפות השמיות, ואבד מהעברית בשלב מסוים בתולדותיה, ולכן דוברי שפה זו לא ראו בכך בעיה להעביר אותו לעברית.

סיכום

ניתן להסיק מספר נקודות עיקריות המדגישות כי לשפה הערבית הייתה השפעה משמעותית על הצורות המורפולוגיות בשפה העברית לאורך תקופות היסטוריות שונות, במיוחד במהלך ימי הביניים ותקופת הדו-קיום באנדלוסיה.

- 1- המחקר מראה כי האינטראקציה התרבותית והחברתית בין הערבים ליהודים בתקופות שונות, ובמיוחד באנדלוסיה, הובילה להשפעה של הערבית על העברית בהיבטים המורפולוגיים. השפעה זו לא נבעה ממגע חולף בלבד, אלא הייתה תוצאה של דו-קיום ממושך, אשר אפשר ליהודים לאמץ תבניות צורניות ערביות ולהשתמש בהן בשפתם..
- 2- ההשפעה על הצורות המורפולוגיות של שמות העצם והפעלים: המחקר הבהיר כי העברית הושפעה באופן ניכר מהמשקלים המורפולוגיים הערביים, כאשר: משקלים ערביים כגון פָּעִיל (פעיל) ופָּעַל (פעל) אומצו בעברית כדי לציין הגזמה או מקצוע.
- 3- בעברית הופיעו משקלים חדשים כגון שִׁפְעַל ונִפְעַל תחת השפעת הערבית, דבר שתורם להרחבת המשקלים המורפולוגיים של העברית הקדומה שהיו מוגבלים.

- 4- المحقق مראה כי ההתערבות בין הערבית לעברית לא הצטמצמה רק להשאלה לקסיקלית, אלא התרחבה וכללה את המערכת המורפולוגית באמצעות: הכנסת סופיות ערביות כגון "ן" ו"יות" למילים עבריות.
- 5- פיתוח הטיית הפעלים העבריים כך שתתאים להטיית הפעלים הערביים, במיוחד בצורת ההווה.
- 6- ניתן לומר כי השפעת השפה הערבית על השפה העברית לא הייתה רק שאילה לשונית, אלא חלק מתהליך של אינטראקציה תרבותית. השפעה זו הובילה להעשרת השפה העברית ולהגדלת גמישותה בהבעה.

ביבליוגרפיה:

- 1- ابن منظور، محمد بن مكرم) د.ت. (لسان العرب. بيروت: دار لسان العرب. [مادة: صرف].
- 2- إبراهيم، أحمد خليل. (2012). أثر الاقتراض المعجمي من اللغات السامية والمصرية القديمة على اللغة العبرية (دراسة لغوية معجمية). مصر: المنظومة للرسائل والأبحاث العلمية.
- 3- إبراهيم، السامرائي. (1983). فقه اللغة المقارن (ط3). بيروت: دار العلم للملايين.
- 4- إبراهيم، جبرائيل. (2014). الثقافة السريانية (ترجمة الشماس بطرس، ط1). بيروت: المنظمة العربية للترجمة.
- 5- الحديثي، خديجة. (2003). أبنية الصرف في كتاب سيبويه: معجم ودراسة (ط1). بيروت: مكتبة لبنان ناشرون.
- 6- الجريري، علي. (2006، نوفمبر 25). أثر العربية في العبرية المعاصرة. مؤتمر الواقع اللغوي، جامعة النجاح الوطنية.
- 7- السامرائي، إبراهيم. (1983). فقه اللغة المقارن (ط3). بيروت: دار العلم للملايين.
- 8- الشامي، رشاد عبد الله. (1978). تطور وخصائص اللغة العبرية: القديمة – الوسيطة – الحديثة. القاهرة: مكتبة سعيد رأفت.
- 9- الشامي، رشاد عبد الله. (1992، ديسمبر 26-27). تأثيرات عربية في اللغة العبرية الحديثة بدوة التأثيرات العربية في اللغة العبرية والفكر الديني والأدب العبري عبر العصور، كلية الآداب – جامعة عين شمس.
- 10- الصالح، صبحي. (2004). دراسات في فقه اللغة (ط16). بيروت: دار العلم للملايين.
- 11- الطائي، نعمة دهش. (2013). التشابك النيبوي بين اللغة والمجتمع – دراسة سوسيو لسانية. بغداد: مكتبة عدنان.
- 12- اللامي، علاء. (2012). الحضور الأكدي والآرامي والعربي الفصيح في لهجات العراق والشام العامة (ط1). بغداد: دار المأمون.
- 13- الحديثي، خديجة. (2003). أبنية الصرف في كتاب سيبويه: معجم ودراسة. بيروت: مكتبة لبنان ناشرون.
- 14- المتحدث، محمد عبد الصمد. (1992، ديسمبر 26-27). التأثيرات اللغوية العربية في الشعر العبري الأندلسي – أسبابها ومجالاتها بدوة التأثيرات العربية في اللغة العبرية والفكر الديني والأدب العبري عبر العصور، كلية الآداب – جامعة عين شمس.
- 15- جعفر، أحمد مختار عمر. (1988). البحث اللغوي عند العرب مع دراسة لقضية التأثير والتأثر (ط6). القاهرة: عالم الكتب.
- 16- جودة، محمود. (1932). تاريخ اللغات السامية. مصر: مطبعة الطلبة.
- 17- رُبحي، كمال. (1963). دروس اللغة العبرية (ط3). دمشق: مطبعة جامعة دمشق.

- 18- طاهر، حامد. (1992، ديسمبر 26-27). أثر الفلسفة الإسلامية على الفلسفة اليهودية. ندوة التأثيرات العربية في اللغة العبرية والفكر الديني والأدب العبري عبر العصور، كلية الآداب – جامعة عين شمس.
- 19- عبده، سمير. (2002). السريانية – العربية: الجذور والامتداد (ط2). سوريا: دار علاء الدين.
- 20- عبد الحميد، يسرى نايف. (1998). الدخيل اللغوي في اللغة العبرية (رسالة ماجستير). كلية اللغات، جامعة بغداد.
- 21- عبد العظيم، أحمد. (2012). التخطيط اللغوي لتأصيل الهوية العبرية في فلسطين – دراسة في جغرافية اللغات. مؤتمر الهوية واللغة في الوطن العربي، المركز العربي للأبحاث ودراسة السياسات، الدوحة.
- 22- عبد المطلب، فؤاد. (2017). العربية والتعريب بين أصالة الثقافة وحيويتها. مجلة دواء، المجلد 4، العدد 13. الأمانة العامة للعتبة الحسينية المقدسة – كربلاء.
- 23- عمر، أحمد مختار. (1988). البحث اللغوي عند العرب مع دراسة لقضية التأثير والتأثر (ط6). القاهرة: عالم الكتب.
- 24- كامل، كمال محمد. (2007). ظاهرة الاقتراض بين اللغات – الألفاظ العربية المقترضة في لغة الفور نموذجاً. دار جامعة إفريقيا العالمية.
- 25- نعمة، فؤاد. (1980). ملخص قواعد اللغة العربية (الطبعة الرابعة والعشرون). القاهرة: المكتب العلمي للتأليف والترجمة.
- 26- يعقوب الثالث، أغناطيوس. (1969). البراهين الحسية على تقارض السريانية والعربية. دمشق: بدون دار نشر.
- 27- ذيب، عذاب حميد، & شرقي، عفتان مهاوش. (2024). إشكالية الترجمة من العربية إلى العبرية. مجلة لارك، 16 (3 جزء 2)، 719-737. <https://doi.org/10.31185/lark.3610737>.
1. **Amit-Kochavi, H.** (1996). *Israeli Arabic literature in Hebrew translation — Initiation, dissemination and reception*. The Translator², Jerome Publishing, Manchester.
2. **Kramer, M.** (Ed.). (n.d.). *The Jewish discovery of Islam: Studies in honor of Bernard Lewis*. Tel Aviv: The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, Tel Aviv University.
3. **Riana.** (2015, March). *Arabic into Hebrew: A case study — Isaac Israeli's book on fevers*. Medieval Encounters.
4. **Talmon, N., & Talmon, R.** (1994). *Learning of Arabic by Jews and the use of Hebrew among Arabs in Israel*. IJOAL.
5. **Yonai, J.** (1992). *Arabic at Hebrew schools*. Ministry of Education and Culture, Section of History of Education and Culture, Jerusalem

مصادر اللغة العبرية:

- 1- ابن-شوشن، أ. (1979). *המילון החדש*. ירושלים: קרית-ספר.
- 2- בוטוויניק, א & אדם, ג. (2012). מבוא לבלשנות תאורטית, חלק ב: מילים ומשפטים (מורפולוגיה ותחביר). הקריה ע"ש דורותי דה רוטשילד: בית ההוצאה לאור של האוניברסיטה הפתוחה.
- 3- בלאו, י. (1970). דקדוק עברי שיטתי: לבתי ספר על יסודיים בהתאם לתכנית הלימודים (חלק א'). ירושלים: המכון העברי להשכלה בכתב.

- 4-ברקלי, ש. (2000). (לוח השמות השלם: לוחות לנטיית השמות על כל משקליהם וצורותיהם (מהדורה י"ח). ירושלים: ראובן מס.
- 5-גדיש, ר. & כץ, ת. (2011). מתגלגלים עם המילים. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.
- 6-ויינפלד, מ. (2001). עשרת הדיברות וקריאת שמע: גלגוליהן של הצהרות אמונה. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- 7-חגי רוגני. (2006). מול הכפר שחרב: השירה העברית והסכסוך היהודי-ערבי 1967–1929. הדר הכרמל: פרדס הוצאה לאור
- 8-מרעי, ע. א. (2012). (היסודות הערביים בעברית המתחדשת: בין עבר לערב). .
- 9-נצר, נ. (2007). על מטבעות לשון בלשון התקשורת. באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- 10-רוגני, ח. (2006). מול הכפר שחרב: השירה העברית והסכסוך היהודי-ערבי 1967–1929. הדר הכרמל: פרדס הוצאה לאור.
- 11-ברקלי, ש. (2000). (לוח השמות השלם: לוחות לנטיית השמות על כל משקליהם וצורותיהם (מהדורה י"ח). ירושלים: ראובן מס.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية